

MODELI FINANSIRANJA PROGRAMA ZA PODRŠKU TALENTOVANIM I NADARENIM UČENICIMA

Sanda Milošević¹

SAŽETAK

Razvoj obrazovanja darovitih učenika dobio je značajan zamah posljednjih godina, kako u smislu zakonskih uredbi i propisa tako i u smislu kvalitete i ponude programa. Postoji širok raspon vrijednih koncepata i modela rada sa nadarenim i talentovanim učenicima. Razvoj sistema podrške talentovanim i nadarenim učenicima podrazumijeva sveobuhvatne mjere podrške u smislu savjeta i dijagnostičke podrške, jačanju tehničkih, ljudskih i materijalnih resursa obrazovnih ustanova. Sve ove mjere zahtijevaju i odgovarajuću finansijsku podršku koja nije dostupna svim obrazovnim ustanovama. Program rada sa talentovanim i nadarenim učenicima mora imati jasan koncept provođenja i finansiranja na nacionalnom nivou jer svaka država koja želi ekonomski razvoj ulaže u istraživanja i razvoj talentovanih mladih ljudi kroz različite stipendije i druge poticaje kako bi se napredak dodatno potaknuo. U radu će biti prikazan pregled modela finansiranja programa podrške talentovanim i nadarenim učenicima zemalja u kojima su ovi koncepti uspješno primjenjeni te razmotrena mogućnost primjene u našem obrazovnom sistemu.

KLJUČNE RIJEČI: finansiranje programa za talentovane, saradnja sa izvanobrazovnim institucijama

MODELS OF FINANCING PROGRAMS TO SUPPORT TALENTED AND GIFTED STUDENTS

SUMMARY

The development of the education of gifted students has gained significant momentum in recent years, both in terms of legal decrees and regulations and in terms of the quality and offer of programs. There is a wide range of valuable concepts and models for working with gifted and talented students. The development of a support system for talented and gifted students implies comprehensive support measures in terms of advice and diagnostic support, strengthening of technical, human and material resources of educational institutions. All these measures also require adequate financial support, which is not available to all educational institutions. The program of work with talented and gifted students must have a clear concept of implementation and financing at the national level, because every country that wants economic development invests in research and development of talented young people through various scholarships and other incentives to further encourage progress. The paper will present an overview of the fun-

1 Dr. sc. Sanda Milošević, pomoćnik direktora u JU OŠ "Mladen Stojanović" Laktaši, sandokan@teol.net

ding model for support programs for talented and gifted students in countries where these concepts have been successfully applied, and the possibility of application in our education system will be considered.

KEY WORDS: *funding of programs for the talented, cooperation with non-educational institutions*

UVOD

Obrazovanje koje potiče talente počiva na kontinuiranoj ponudi obrazovnog sadržaja unutar i izvan institucionalnog obrazovanja. Glavnu ulogu u koncipiranju programa u svakom slučaju preuzima nastavnik i njegov pristup pedagoškoj valorizaciji nastavnog gradiva. Daroviti učenici zahtijevaju isključivo individualni pristup i to u svim fazama nastavnog procesa, počevši od planiranja pa do evaluacije (Trewel, 2005.). Doctoroff i Mc Evoy (1991.). Prema tome uloga nastavnika je da darovitom učeniku osigura razvoj interesa i omogući pristup bogatijem, širem i takvim učenicima prilagođenom sadržaju u okviru svog predmeta. John Edgar, Erin Walcroft (2002.). Svako je dijete posebno i sva bi djeca to trebala doživjeti u obrazovnim ustanovama. To uključuje i prepoznavanje i ohrabrivanje njihovih ličnih talenata. Ta je tvrdnja zabilježena u školskom zakonu, a izrasta iz zahvalnosti za različita bogatstva prilika koje je čovjeku dala priroda. Prihvatanje kreativnosti od strane društva kao normalnog i poželjnog svojstva, čini da kreativne osobe ne razvijaju otpore zbog toga što su drugačije od drugih. Opšti povoljni uslovi djeluju da se daroviti pojedinac osjeća ne samo slobodnim u izražavanju svojih mogućnosti i svojih stvaralačkih potreba, već djeluju poticajno u sve širem i dubljem pronicanju u različite probleme. Poticanje kreativnog rada i djelovanja nije samo značajan problem u radu škola, već je važno pitanje za društvo u cjelini. Promovisanje talentovanih učenika u posljednje vrijeme potaknulo se različitim naporima i uredbama u zakonu.²

U radu sa nadarenim i talentovanim učenicima škola treba da obezbijedi:

- 1) veću individualizaciju nastave i primjenu sredstava, oblika i metoda rada u skladu sa potrebama nadarenih i talentovanih učenika, a posebno za:
 1. učenje putem istraživanja, rješavanja problema i otkrića,
 2. složenije oblike programiranog učenja,
 3. oblikovanje procesa učenja u kome se zahtijeva veći stepen stvaralačkog učenja,
 4. posebne programe u okviru dodatne nastave,
 5. izbor odgovarajućih modela u okviru nastave na više nivoa težine,
 6. posebne programe učenja korišćenjem elektronskih medija, (<https://www.vladars.net>).
- 2) vannastavne aktivnosti koje podsticajno djeluju na razvoj, iskazivanje i usavršavanje nadarenosti i talenta učenika:
 1. učešće u slobodnim aktivnostima, sekcijama i klubovima u kojima se mogu birati programi i aktivnosti u skladu sa njihovim interesovanjima, tempom napredovanja i nivoom aspiracija,
 2. primjena posebnih programa podrške kroz takmičenja, nagrade, stipendije, kampove, posjete naučnim centrima, izložbe, festivale nauke. (SG Republike Srpske br. 63.(2020.)).

² Zakon o osnovnom odgoju i obrazovanju Republike Srpske

Pravilnik o finansiranju ne postoji. Učenicima koji na republičkim takmičenjima ostvaruju zapažene rezultate odobravaju se stipendije, učešće na kampovima i besplatni udžbenici ali za sve ostale učenike i nastavnike koji su posvećeni radu sa nadarenim i talentovanim učenicima, kao ni škole koje imaju formiran Tim za podršku talentovanim i nadarenim učenicima nije predviđena materijalna podrška.

MODELI PODRŠKE I FINANSIRANJA TALETOVANIH I NADARENIH UČENIKA

Republika Hrvatska

Prema Zakonu o odgoju i obrazovanju Republike Hrvatske, škola je obavezna da u toku školske godine identifikuje talentovane učenike, radi s njima po posebnom programu, prati napredak i o tome priprema izvještaj na osnovu procjene školskog stručnog tima. Način identifikovanja, školovanja, praćenja i podsticanja talentovanih učenika propisuje ministar. Rad s talentovanim učenicima sprovodi se kroz primjenu programa različite težine i složenosti, kreativnim i/ili istraživačkim radionicama, putem izbornih programa, grupnih ili individualnih, u posebnim vannastavnim aktivnostima, produbljenim programima ili omogućavanjem pristupa izvorima specifičnog znanja. Republika Hrvatska kroz javne pozive za sufinansiranje projekata rada sa darovitim učenicima u osnovnim i srednjim školama učestvuje u finansiranju projekata i programa a sredstva za ovu namjenu osigurana su Državnim proračunom Republike Hrvatske. 3Škole koje su prijavile projekte za školsku 2023/2024. godinu (191 osnovna škola) dobile su finansijsku podršku u ukupnom iznosu od 321.078,22 eura.⁴

Crna Gora

Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija, na osnovu člana 133 Opšteg zakona o obrazovanju i vaspitanju raspisuje konkurs za dodjelu stipendija talentovanim učenicima za svaku novu školsku godinu. Za školsku 2023/2024. godinu predviđena je dodjela 118 stipendija i to:

- talentovanim učenicima trećeg ciklusa osnovne škole 45 stipendija: i to po 15 iz prirodne, društvene i umjetničke grupe predmeta;
- talentovanim učenicima druge i narednih godina srednje škole 60 stipendija: i to po 20 iz prirodne, društvene i umjetničke grupe predmeta;
- redovnim učenicima druge i narednih godina stručne škole koji se obrazuju po obrazovnom programu za deficitarne kvalifikacije 13 stipendija.

Pravo da konkurišu imaju talentovani učenici trećeg ciklusa osnovne škole, odnosno druge i narednih godina srednje škole koji blagovremeno i uspješno ispunjavaju obaveze propisane statutom škole, a koje predloži nastavničko vijeće škole, na osnovu mišljenja predmetnog nastavnika.

³ <https://mzom.gov.hr/vijesti/odluka-o-financiranju-projekata-prijavljenih-na-javni-poziv-za-sufinanciranje-projekata-rada-s-darovitim-ucenicima-u-osnovnim-i-srednjim-skolama-u-skolskoj-godini-2023-2024/5929>

⁴ <https://mzom.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Natje%C4%8Daji/2023/Izvannastavne-aktivnosti-2023-2024/Popis-odobrenih-projekata-izvannastavnih-aktivnosti-osnovnih-i-srednjih-te-ucenickih-domova-2023-2024.pdf>

Talentovanim učenikom smatra se učenik koji iz pojedinih nastavnih predmeta, odnosno oblasti, pokazuje naročiti smisao, interes, radoznalost i sposobnost za misaone i stvaralačke procese i postiže izvanredne rezultate, a ima opšti uspjeh najmanje vrlo dobar.⁵

Slovenija

Obrazovni sistem Slovenije bio je uzor za mnoga naša reformska rješenja te su nam njihova sadašnja postignuća izuzetno zanimljiva. Velika pažnja pridaje se talentovanim učenicima. Uz pomoć prilagođenih instrumenata i postignuća učenika bira se najboljih 10% u svakoj oblasti. Identifikacija počinje krajem prvog ciklusa i za odabrane učenike radi se individualno-razvojni obrazovni program. Posebnim programima obuhvaćeno je oko 25% djece u generaciji. Rezultat rada vidljiv je naročito na PISA testiranju gdje oko 10% petnaestogodišnjaka dostižu najviše nivoe (5 i 6). Jedan od trenutno aktuelnih konkursa na koji se mogu prijaviti i osnovne škole glasi: Ministarstvo obrazovanja objavljuje javni natječaj, koji sufinanciraju Ministarstvo i Europska unija – NextGenerationEU. Javni natječaj provodi se sukladno Planu oporavka i otpornosti u okviru razvojnog područja Pametan, održiv i uključiv rast, komponente: Jačanje kompetencija, posebice digitalnih i onih koje zahtijevaju nova zanimanja i zelena tranzicija (C3 K5), za investicijska mjera E: Sveobuhvatna transformacija (održivost i otpornost) zelenog i digitalnog obrazovanja. Dječji vrtići, osnovne škole, osnovne škole s prilagođenim programom, ustanove za odgoj i obrazovanje djece i mladeži s posebnim potrebama, javna visoka učilišta, javne ustanove prema članku 28. ZOFVI-ja, javni znanstveni i infrastrukturni instituti te javne ustanove koje djeluju u područje obrazovanja odraslih. Ukupan iznos raspoloživih sredstava za javni natječaj do 2026. godine je 700.000,00 EUR.⁶

Republika Srbija

Fond za mlade talente Republike Srbije nalazi se u sastavu Ministarstva nauke, tehnološkog razvoja i inovacija i od 2008. godine bavi se razvojem mladih talenata i ulaganjem u izuzetnost.

Fond za mlade talente predstavlja stub razvoja Srbije kao mesta nastanka i razvoja talentata, razmjene znanja i ideja, mjesta umrežavanja i zajedništva. Misija je ulaganje u mlade i njihovo usavršavanje znanja i vještina, kako bi oni sutra doprinjeli razvoju svoje zajednice i društva. Fondom predsjedava ministarka nauke, inovacija i tehnološkog razvoja dr Jelena Begović, a članovi Fonda su ministar finansija, ministar prosvjete, ministar kulture, ministar turizma i omladine, ministar sporta, rektor Univerziteta u Beogradu, predsjednik Srpske akademije nauka i umjetnosti, predsjednik Studentske konferencije univerziteta Srbije.

U cilju dodatnog rada sa talentima, između ostalih, osnovana je Istraživačka stanica Petnica, koja organizuje veliki broj različitih programa u obliku kurseva, seminara, naučnih kampova, radionica i sl., u trajanju od više dana za učenike osnovnih i srednjih škola. Na ovim programima kao predavači gostuju iskusni naučni radnici i istraživači iz velikog broja naučnih instituta i fakulteta sa kojima ISP sarađuje. Pored ovoga rad s talentovanim učenicima za društvene nauke realizuje se u Obrazovno-kulturnom centru „Vuk Karadžić“ u Tršiću, dok za biologiju i hemiju u obrazovnoistraživačkom centru „Dobre vode“ na Goču. Redovni program za učenike osnovnih škola koji IS Petnica organizuje je Ljetnja naučna

5 <https://www.gov.me/clanak/konkurs-za-dodjelu-stipendija-talentovanim-ucenicima-za-skolsku-2024-2025-godinu>

6 <https://www.gov.si/drzavni-organi/ministrstva/ministrstvo-za-vzgojo-in-izobrazevanje/javne-objave/>

škola. Ljetnja naučna škola (LNŠ) je višedisciplinarni devetodnevni program koji uvodi zainteresovane čak u osnove istraživačkog pogleda na svijet. Pravo prijavljivanja na LNŠ imaju daci koji trenutno pohađaju **VII razred** (pretposljednji razred osnovne škole za kandidata iz regiona koji pohađaju školu van Srbije) i koji pokazuju izrazito visoku zainteresovanost za dodatno obrazovanje, nauku i istraživački rad, kao i visok stepen samostalnosti i lične inicijative. Pozvani učesnici (njihovi roditelji ili njihove škole) plaćaju dio troškova (u visini od oko 30% realnih troškova) zimskih i ljetnjih seminara (participaciju). Participacija se plaća uplatom na račun Stanice pre dolaska, a nakon primljenog poziva sa svim detaljima. Učenici, odnosno učeniku u pokrivanju ovih troškova može pomoći škola, opština, lokalni fond za talente i druge organizacije. Za ograničeni broj učenika/ca koji nemaju ni jednu od ovih mogućnosti, a prođu selekciju, dio troškova participacije može da snosi ISP. U ovom slučaju, uz prijavnu dokumentaciju potrebno je dostaviti pisanu molbu sa obrazloženjem roditelja/staratelja za oslobađanje od djela troškova. Postojanje molbe ne utiče na izbor kandidata. U LNŠ smatraju da lošije materijalno stanje nije i ne smije biti razlog za nepozivanje bilo kog kandidata. Troškove puta snosi pozvani učenik, odnosno učenica.⁷

PROGRAMI PODRŠKE U EVROPSKOJ UNIJI

Evropska mreža za podršku talentima ETSN, zvanično je osnovana 2015. godine u Briselu i sastoji se od dvije vrste učesnika evropskih centara i evropskih punktova. Do septembra 2016. godine mreža je već obuhvatila 19 centara u 17 evropskih zemalja (Austrija, Belgija, Češka, Danska, Grčka, Holandija, Irska, Litvanija, Mađarska, Njemačka, Italija, Švajcarska, Slovačka, Slovenija i Turska) i dvije u neevropskim zemljama (Indija, Peru), kao i preko 300 punktova u 38 zemalja. Evropska mreža za podršku talentima sistem je koji se konstantno transformiše i razvija. Evropski centri za talente organizuju aktivnosti za nadarene učenike u regionu ili cijeloj zemlji (što znači da može postojati više evropskih centara po državi), odgovorni su za izgradnju mreže i obezbjeđivanje profesionalnih informacija članovima mreže. Mogu biti organizovani kao neprofitne organizacije, javne ustanove ili u okviru nacionalnih ministarstava. Punktovi organizuju lokalne aktivnosti za nadarene učenike koji se fokusiraju na obuku nastavnika ili rad s mladim talentim, njihovim roditeljima, mentorima i sl. Ova raznolikost ključna je za dalji razvoj Mreže.⁸

Austrije

Savezno ministarstvo obrazovanja, nauke i istraživanja provodi sljedeće ciljeve za mlade kao dio austrijske strategije za mlade:

Djeca, adolescenti i mladi odrasli osnažuju se i osposobljavaju za aktivno učestvovanje u nauci i istraživanju kroz učestvovanje u nauci i istraživanju (Citizen Science).

BMBWF pokreće mjere koje mladima omogućuju samostalno uključivanje u nauku, istraživanje i društvo, promiču sposobnost kritiziranja i jačaju inovacijske vještine i preduzetništvo. S programom finansiranja istraživanja "Sparkling Science 2.0", Savezno ministarstvo obrazovanja, nauke i istraživanja (BMBWF) postavlja novi fokus na finansiranje projekata u kojima istraživačke i obrazovne institucije i, gdje je to moguće, civilno društvo sarađuju i doprinose proizvodnji inovativnih rezultata istraživanja.

⁷ https://petnica.rs/programi/programi-za-osnovce/?__im-qwoIELeK=3845597260803668272

⁸ <https://etsn.eu/>

U Evropi se već gotovo dva desetljeća nude sveučilišta za djecu i mlade, a posebno austrijske inicijative imale su i nastavljaju igrati pionirsku ulogu. Federalno ministarstvo obrazovanja, nauke i istraživanja (BMBWF) od 2004. godine svojim mjerama finansiranja podupire sveučilišta za djecu i mlade. Ove ponude imaju za cilj pružiti djeci i mladima atraktivan uvod u svijet nauke primjeren njihovoj dobi te promicati njihov interes i razumijevanje nauke, istraživanja i obrazovanja u cjelini.⁹

Njemačka

Finansiranjem 35 inovativnih projekata u sklopu konkursa za inovacije INVITE, Federalno ministarstvo obrazovanja i istraživanja olakšava pronalaženje odgovarajućih ponuda za daljnje usavršavanje, jača korisničku orijentaciju platformi za daljnje usavršavanje i proširuje raspon ponuda daljnjeg usavršavanja podržanih umjetnom inteligencijom. BMBF finansira konkurs u ukupnom iznosu od 88 milijuna eura.

Savezna vlada se oslanja na veliki potencijal koji imaju u zemlji: predane ljude koji koriste svoje darove, talente i vještine za nauku, društvo i gospodarstvo. Pratiti ih na njihovom obrazovnom putu ulaganje je u budućnost zemlje. Bilo u školi, obuci i radu ili studiranju i doktorskom studiju - promicanje nadarenosti i talenata središnji je cilj obrazovne politike. Uz stručnu i akademsku promociju talentiranih osoba, Federalno ministarstvo obrazovanja i istraživanja (BMBF) podupire talentirane osobe u različitim fazama obrazovanja.

Partneri u državno finansiranoj promociji talentiranih ljudi su sveučilišta, 13 organizacija za promociju darovitih i Zaklada za strukovno obrazovanje za promociju darovitih (SBB) sa svoja tri dioničara, Njemačka industrijska i trgovačka komora (DIHK), Njemačka obrtnička komora Udruga (DHKT) i Savezna udruga slobodnih profesija (BFB). Programe stipendiranja uglavnom finansira savezna vlada. U „Deutschlandstipendiumu“ privatni subjekti poput tvrtki ili zaklada daju polovinu finansijske potpore. Sve stipendije imaju za cilj podržati predane ljude u razvoju njihovih talenata i sposobnosti. Oni se ne moraju vratiti. Stipendije za studiranje za životne troškove temelje se na stopama BaföG.

Posebni talenti zahtijevaju posebnu podršku. U području predškolskog i školskog odgoja, promicanje darovite djece prvenstveno je odgovornost države. BMBF podržava njihovu politiku kroz takmičenja za mlade, kao što je Jugend forscht/Studentski eksperiment. Nacionalna takmičenja mladima nude mogućnosti koje daleko nadilaze uobičajeni školski život: mogu ostvariti vlastite ideje, isprobati stvari i mjeriti svoje vještine. Mladi istraživači mogu podijeliti svoju znatiželju i entuzijazam za nauku s ljudima istomišljenika i imati od živu korist od njihovih iskustava. Mnoštvo spretnih i pametnih takmičarskih radova govori o velikom interesu za takmičenja čiji je pokrovitelj Federalno ministarstvo obrazovanja.¹⁰

ZAKLJUČAK

Rad s darovitim učenicima provodi se programima različite težine i složenosti kao diferencirani nastavni program u razredu ili odgojno-obrazovnim grupama, kreativnim i/ili istraživačkim radionicama, putem izbornih programa, grupnih ili individualnih, u posebnim izvannastavnim aktivnostima, uporednim, produbljenim programima ili omogućavanjem pristupa izvorima specifičnog znanja. Pregled modela finansiranja ukazuje na

9 https://www.bmbwf.gv.at/Themen/oesterr_jugendstrategie/wiss_for.html

10 https://www.bmbf.de/bmbf/de/bildung/begabtenfoerderung/begabtenfoerderung_node.html

činjenicu da samo jasno definisane mjere podrške i finansiranja talentovanih i nadarenih učenika mogu obezbijediti kontinuirano provođenje programa za darovite. Posebni talenti zahtijevaju posebnu podršku. U području predškolskog i školskog odgoja, promicanje darovite djece prvenstveno je odgovornost države.

LITERATURA

1. Doctoroff, S. McEvoy, M. (1991.): Interesting peer interaction using The Individualized Curriculum Sequencing Model, *Education and Treatment of Children*, 14 (2), str. 142-150
2. John Edgar, Erin Walcroft: Hilfe, ich hab einen Einstein in meiner Klasse! Wie organisiere ich Begabtenförderung, Verlag an der Ruhr, 2002.
3. Terwel, J. (2005.): Curriculum differentiation multiple perspectives and developments in education, *Journal of Curriculum Studies*, 37. (86): 653-670
4. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i mladih Republika Hrvatska <https://mzom.gov.hr/>
5. Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija Crna Gora <https://www.gov.me/mps>
6. Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje Slovenija <https://www.gov.si/drzavni-organi/ministrstva/ministrstvo-za-vzgojo-in-izobrazevanje/>
7. Fond za mlade talente Srbija <https://fondzamladetalente.gov.rs/>
8. Istraživačka stanica Petnica <https://petnica.rs/>
9. European Talent Support Network ETSN <https://etsn.eu/>
10. Das Bundesministerium für Bildung, Wissenschaft und Forschung Österreich <https://www.bmbwf.gv.at/Ministerium/Das-BMBWF.html>
11. Bundesministerium für Bildung und Forschung Deutschland https://www.bmbf.de/bmbf/de/home/home_node.html